

Dr Ljubomir Pejović¹

60 GODINA POLJOPRIVREDNOG INSTITUTA U TITOGRADU - PODGORICI²

Dame i gospodo, kolegice i kolege, dragi gosti

Današnjom svečanom akademijom skromno obilježavamo 60-godišnjicu života i rada Poljoprivrednog instituta u Podgorici.

Povodom ovog značajnog jubileja, prilika je da se osvrnemo na pređeni put, istorijat razvoja, rezultate i doprinos Instituta razvoju crnogorske poljoprivrede i razvoju Republike.

Napominjem da je Institut u svojoj dosadašnjoj istoriji skromno obilježio svoju 40-godišnjicu i 50-godišnjicu postojanja i prikazao je u spomenicama povodom tih jubileja. Ovdje ćemo dati kratak rezime života, rada i razvoja Instituta od njegovog osnivanja do danas a posebno u posljednjih 10 godina.

1. Istorijat razvoja

Poljoprivredni institut u Podgorici je najstarija naučnoistraživačka organizacija u Crnoj Gori. Njegova organizaciona jedinica, Zavod za suptropske kulture u Baru, osnovan je još 1937. godine odlukom Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Jugoslavije, kao Državna ogledna stanica za južne kulture, čiji je zadatak bio da proučava i radi na unapređivanju južnog voćarstva u cijelom Primorju od Sušaka do Bojane.

Neposredno nakon rata, odlukom Ministarstva poljoprivrede NR Crne Gore osnovan je Zavod za poljoprivredna istraživanja u Titogradu (1945) i Zavod za stočarstvo u Nikšiću (1946), a predratna Državna ogledna stanica za južne kulture u Baru je 1947. prerasla u Zavod za južne kulture i vinogradarstvo. Potom, 1950. godine, formira se Dijagnostičko-veterinarska stanica u Titogradu a 1952. godine Stanica za voćarstvo u Bijelom Polju. Sve ove ustanove su kasnije ušle u sastav današnjeg Poljoprivrednog, odnosno Biotehničkog

¹ Dr Ljubomir Pejović, naučni savjetnik, direktor Poljoprivrednog instituta

² Referat podnijet na svečanoj sjednici posvećenoj proslavi 60 godina Poljoprivrednog instituta

instituta, pa se sa pravom Institut i smatra najstarijom naučnoistraživačkom organizacijom u Crnoj Gori.

Poznato je da se poljoprivredna proizvodnja obavlja na otvorenom polju i da zavisi od ekoloških uslova (zemljišta i klime) koji su upravo na relativno malom području Crne Gore vrlo specifični, sa mnoštvom raznih biljnih vrsta i sorata, tipova zemljišta, vrsta i rasa stoke i dr. Dovoljno je reći da se na kratkom odstojanju od Primorja do planinskog područja republike smjenjuju klime od primorske do alpske, odnosno da se u Crnoj Gori gaji bilje od suprotropskog do visokoplaninskog. Takva raznolikost je zahtijevala da se u konkretnim uslovima na naučnim osnovama rješava vrlo raznorodna problematika. Zbog toga nije nimalo slučajno što su se i prvi organizacioni oblici naučnoistraživačkog rada u Crnoj Gori osnovali baš u ovoj oblasti nauka.

Poljoprivredni institut je udružen u Univerzitet Crne Gore od njegovog osnivanja 1974. Od 1974. godine do danas na Univerzitetu su osnovane i razvile se brojne visoko-obrazovne institucije - fakulteti iz više oblasti nauka. Nažalost, još uvijek u Crnoj Gori nemamo visokoškolske nastave iz oblasti biotehničkih nauka (poljoprivrede, veterine i šumarstva). Elaborat o otvaranju studija poljoprivrede je uradio Poljoprivredni institut i podržalo ga je Nastavno-naučno vijeće i Komisija za razvoj, a Senat Univerziteta ga je vratio na doradu i usaglašavanje sa nadležnim ministarstvima i Vladom Republike Crne Gore. Ovaj posao je u toku.

Poljoprivredni institut pokriva uglavnom poljoprivredne i veterinarske nauke, a od 1997, transformacijom u Biotehnički institut, i šumarske nauke. U njemu sada postoji 9 naučnoistraživačkih zavoda, budućih centara:

- *Zavod za proučavanje zemljišta,*
- *Zavod za ratarstvo i povrtarstvo,*
- *Zavod za vinogradarstvo, vinarstvo i voćarstvo sa oglednim poljem,*
- *Zavod za zaštitu bilja,*
- *Zavod za stočarstvo,*
- *Zavod za agroekonomska proučavanja,*
- *Veterinarski zavod,*
svi sa sjedištem u Podgorici i
- *Zavod za suprotropske kulture u Baru i*
- *Zavod za kontinentalno voćarstvo sa oglednim poljem u*

Bijelom Polju.

Globalno posmatrajući, organizaciono su obuhvaćene skoro sve oblasti poljoprivrednih nauka, što ne znači da su pokrivena i sve naučne discipline, kulture ili grupe kultura, odnosno vrsta bilja i stoke.

U razvijenim zemljama već duže vremena, pa i u našoj zemlji, razvile su se posebni institucionalni oblici za pojedine kulture ili oblasti: Institut za kukuruz, za strna žita, za voćarstvo, za stočarstvo, za vinogradarstvo i vinarstvo,

za zaštitu bilja i slično, pa čak i za uže discipline: za selekciju i oplemenjivanje, za fiziologiju, za agrohemiju, za fitopatologiju itd.

Osnovni razlog što se Poljoprivredni institut nije institucionalno razvijao u ovom smjeru je u ukupnoj poziciji naučnoistraživačkog rada i vrlo skromnim sredstvima koje je društvo u dugom periodu izdvajalo za nauku. Zbog neadekvatnog vrednovanja naučnoistraživačkih projekata, naučni radnici su bili prisiljeni da se i bave drugim, rutinskim poslovima da bi ostvarili dohodak, što ih je u uveliko odvlačilo od njihove osnovne djelatnosti. U takvim okolnostima teško se moglo ići sa savremenijim koncepcijama organizacije naučnoistraživačkog rada koja se zasniva, pored ostalog, i na usko specijalističkom pristupu.

Transformacijom Poljoprivrednog u Biotehnički institut od 1997. godine doći će i do promjene organizacione strukture. Tako će Institut svoju djelatnost obavljati preko Naučnoistraživačkog i Razvojnog sektora, unutar kojih će se formirati centri, koji bi imali posebno područne, čime bi se poboljšala efikasnost naučnoistraživačkog i razvojnog rada.

Upravna zgrada Biotehničkog instituta u Podgorici

2. Razvoj Instituta od 1987.

Posljednjih desetak godina, a posebno od 1989 do 1990. godine, desile su se značajne istorijske promjene u našoj zemlji, koji se kratko mogu označiti sljedećim činjenicama:

Raspala se SFRJ Jugoslavija, napušten je jednopartijski sistem (raspadom Saveza komunista Jugoslavije) i uveden je višepartijski sistem, napušten je samoupravni sistem i prešlo se na savremene oblike upravljanja. Reafirmisano je privatno vlasništvo i preduzetništvo, formirana je Savezna Republika Jugoslavija, u koju su ušle Republike Srbija i Crna Gora. U bivšim jugoslovenskim republikama vodio se građanski rat, na etničkoj osnovi, a protiv Savezne Republike Jugoslavije. Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija uveo je nepravedne sankcije. Sve ovo pratile su promjene Ustava Republike Crne Gore i Republike Srbije i Savezne Republike Jugoslavije kao i donošenje novih republičkih i saveznih zakona.

Sve navedeno je imalo odraza na život i rad Instituta. Dovoljno je reći da je uvođenjem sankcija obustavljeno finansiranje 7 međunarodnih naučnoistraživačkih projekata, da je prestala komunikacija i saradnja sa srodnim naučnim institucijama u svijetu, obustavljena je isporuka naučnih i stručnih časopisa i dr.

I pored toga, Institut je i u takvim uslovima nastojao da uspješno obavlja svoju djelatnost - naučnoistraživački, stručni i razvojni rad i da doprinosi razvoju poljoprivredne proizvodnje u Republici Crnoj Gori.

2-a) Prostor i oprema

Izgradnjom poslovnih zgrada u Podgorici i Baru 1987. godine riješen je poslovni, laboratorijski i kancelarijski prostor. On je povoljno riješen i u Zavodu za kontinentalno voćarstvo u Bijelom Polju. Institut ima bogatu biblioteku i potrebnu stručnu literaturu a time i osnovne preduslove za brže osposobljavanje mladih ljudi za naučnoistraživački rad. Doduše, laboratorijska oprema je dotrajala i zastarjela, posebno u Podgorici i Bijelom Polju, dok je Zavod za subtropske kulture u Baru nešto bolje opremljen. Prekinuta je i redovna nabavka strane literature od 1991. godine. Sada se preko Univerziteta i Vlade RCG ulažu naponi za osavremenjavanje i nabavku naučnoistraživačke opreme. Ministarstvo poljoprivrede je ove godine za opremu izdvojilo 70.000 dinara.

U zgradi Instituta u Podgorici postoje prostorni, laboratorijski i drugi uslovi i za obrazovanje poljoprivrednih stručnjaka.

2-b) Kadrovi

Danas u Institutu radi 127 radnika od kojih je 16 doktora nauka (njih 4 do kraja godine idu u penziju), 17 magistara nauka i 8 mladih saradnika je na poslijediplomskim studijama. Većina njih radi na izradi doktorskih i magistarskih teza, tako da će se kadrovska struktura Instituta znatno poboljšati. Treba očekivati da će u svakom od 9 naših naučnoistraživačkih zavoda - centara uskoro raditi po 3-4 doktora nauka (u nekim već ima) i po 3-4 magistra nauka, što čini solidnu kadrovsku osnovu za savremen naučnoistraživački rad i za buduće obrazovanje visokoškolskih kadrova poljoprivredne struke.

Pored istraživača, u naučnoistraživačkom i stručnom procesu angažovano je još 14 stručnih i 30 tehničkih saradnika i laboranata i 30 KV, PK i NK radnika na oglednim poljima.

2-c) Ogledna polja

Poljoprivredni institut je raspolagao oglednim imanjima u Podgorici, Baru i Bijelom Polju na kojima su se postavljali ogledi i obavljao naučnoistraživački rad manje-više sa svim poljoprivrednim kulturama. Na oglednim imanjima su formirani kolekcioni zasadi voćaka i vinove loze kao i kolekcije nekih ratarskih kultura, koji su sastavni dio banke biljnih gena Jugoslavije i svjetske banke biljnih gena.

Donošenjem Zakona o vraćanju poljoprivrednog zemljišta bivšim vlasnicima iz društvene svojine 1992. godine došla su pod udar i ogledna imanja Instituta, pa i kolekcioni zasadi, koji su mukotrpnim radom godinama stvarani i kolekcionisani.

Zahvaljujući razumijevanju Vlade Republike Crne Gore a dijelom i bivših vlasnika koji su u zamjenu dobili drugo zemljište, sačuvani su kolekcioni zasadi i veći dio oglednog imanja Instituta u Lješkopolju (oko 30 ha), dok je ogledno polje u Baru i Sutomoru već vraćeno bivšim vlasnicima. Zavod za subtropske kulture u Baru očekuje da dobije kao zamjenu drugo zemljište, dok je ogledno polje Rasovo u Bijelom Polju blokirano, odnosno zaposjednuto već više godina, zbog čega je Zavod za voćarstvo u Bijelom Polju doveden u vrlo tešku situaciju. Vlada Republike Crne Gore je donijela odluku da Institutu, odnosno Zavodu za voćarstvo u Bijelom Polju ostane 6,5 ha a da se ostale površine vrate bivšim vlasnicima. Ovakvom odlukom Vlade nijesu zadovoljni ni bivši vlasnici ni Institut, odnosno Zavod u Bijelom Polju tako da pravni status imanja Rasovo u Bijelom Polju još uvijek nije riješen na zakonit način.

Poslije ukidanja Stanice za stočarstvo u Bukovici kod Žabljaka i Centra za vještačko osjemenjavanje krava u Donjoj Gorici, ova dva Zavoda su prisiljena da svoje ogledne postavljaju i izvode na farmama društvenog ili privatnog sektora. Ovakav pristup ovim istraživanjima je iz nužde, zbog nedostatka novca i nemogućnosti Instituta da pokriva dosta visoke troškove

održavanja oglednih grla. Poznato je da su troškovi održavanja oglednih polja i farmi stoke vrlo visoki, ali su i nužni za uspješnu realizaciju istraživačkih programa.

3. Postignuti rezultati i program daljeg rada

Programska orijentacija Poljoprivrednog instituta je prikazana u Zborniku Instituta izdatom povodom 50-godišnjice Instituta i u Elaboratu o opravdanosti otvaranja Poljoprivrednog fakulteta. Ovdje nema potrebe da se detaljno govori o svim istraživanjima na kojima se radilo i na kojima se sad radi. Ona su prikazana u ovoj spomenici kroz život i rad pojedinih organizacionih cjelina - zavoda Instituta, a ovdje bih istakao samo neka najvažnija:

Proučavani su prirodni potencijali za poljoprivrednu proizvodnju, u prvom redu zemljište, da bi se utvrdile njegove osobine a kroz to i podobnost za gajenje pojedinih kultura, melioraciona problematika, potreba za đubrivima i slično.

Urađena je pedološka karta Republike Crne Gore a uskoro izlazi i monografija o zemljištima Crne Gore.

Proučene su domaće introdukovane sorte važnijih vrsta kulturnog bilja da bi se utvrdilo koje od njih daju najbolje rezultate u pojedinim rejonima; domaće i uvezene rase domaćih životinja prevashodno goveda i ovaca; bolesti i štetočine kulturnog bilja i bolesti domaćih životinja.

Rađeno je i radi se na oplemenjivanju bilja, naročito vinove loze i voća u čemu su postignuti zapaženi rezultati: 14 priznatih sorata vinove loze, dvije priznate sorte jabuke i kruške.

Radi se na selekciji i oplemenjivanju domaćih životinja, u prvom redu ovaca i goveda.

Utvrđuje se najpovoljnija tehnologija u obradi, uzgoju, njezi i zaštiti bilja od bolesti, štetočina i korova, suzbijanju bolesti domaćih životinja, na preradi nekih mlječnih i mesnih proizvoda, na tehnologiji vina i prerađevina od grožđa i vina i slično. Obrađuju se socioekonomske promjene na selu kao i ekonomika poljoprivredne proizvodnje. Sve su to primijenjena i primijenjeno-razvojna istraživanja koja obuhvataju neke fundamentalne elemente.

Razvoj i unapređivanje poljoprivrede i proizvodnja hrane ni kratkoročno ni dugoročno ne može se postići bez naučnoistraživačkog rada. Dostignuti nivo proizvodnje hrane u svijetu, te aktivnosti koje se preduzimaju radi očuvanja životne sredine zahtijevaju izmjenu tehnologija i traženju rješenja koja omogućavaju proizvodnju zdrave hrane i bez zagađenja životne sredine.

Ovakva orijentacija pred nauku i istraživače postavlja nove zadatke i ujedno podstiče razvoj, posebno u biotehnologiji, genetici, genetičkom inženjeringu i ostalim istraživanjima koja bi doprinijela proizvodnji veće količine zdrave hrane i uz što manje troškova.

Naučno istraživanje u poljoprivredi Crne Gore već su usmjerena u tom pravcu i u narednom periodu biće posvećena rješavanju sljedećih problema:

- Nastaviće se rad na stvaranju novih sorti poljoprivrednog bilja i rasa stoke koje odgovaraju uslovima Crne Gore a koja će se zasnivati na autohtonom genetskom materijalu i genetskom materijalu iz drugih područja. Stvaranje novih sorti bilja i rasa stoke postizaće se ukrštanjem ili izdvajanjem pozitivnih genotipova iz prirodnih populacija, pri čemu bi i agroinžinjering došao do izražaja.

- Uvođenjem novih rasa i sorti introdukcijom uz prethodno provjeravanje njihovih bioloških i proizvodnih osobina u uslovima Crne Gore. Izbjegli bi se rizici zbog nepovoljnih klimatskih uticaja na introdukovane rase i sorte,

- Nastaviće se sa proučavanjem različitih tipova zemljišta u Crnoj Gori i njihove pogodnosti za uzgoj pojedinih kultura. Prići će se pronalaženju najpovoljnijih i najcjelishodnijih metoda za njegovu melioraciju (odvodnjavanje, navodnjavanje) i njegovom osposobljavanju za poljoprivrednu proizvodnju,

- Uvođenje u poljoprivrednu proizvodnju novih vrsta bilja i rasa stoke radi povećanja poljoprivredne proizvodnje i povećanja asortimana poljoprivrednih proizvoda, čime bi se ujedno smanjila sredstva za njihov uvoz,

- Proučavaće se mogućnosti boljeg korišćenja prirodnih resursa hrane: ljekovito i aromatično bilje, šumski plodovi, divljač, slatkovodno ribarstvo i drugo čega u Crnoj Gori ima u relativno velikim količinama, što se sada nedovoljno koriste. S druge strane, zbog njihove nedovoljne zaštite prijete opasnost od njihovog brzog nestajanja sa svojih prirodnih staništa. U ovim istraživanjima bi se posvećivala pažnja uvođenju tih kultura u njivsku proizvodnju, čime bi se povećala količina zdrave hrane za potrebe stanovništva i sirovina za prerađivačku i prehrambenu industriju,

- Rejonizacija poljoprivrednih kultura i proizvodnje i odgovarajućih rasa stoke, mora se zasnivati na rezultatima dobijenim naučnim istraživanjima. Takva rejonizacija omogućava da se biološke i tehnološke osobine biljaka i životinja maksimalno koriste.

Ovdje su navedeni samo nekoliko osnovnih pravaca istraživačkog rada u poljoprivredi Crne Gore primijenjenog i primijenjeno-razvojnog a manje fundamentalnog karaktera, koji će doprinijeti većoj produkciji visokokvalitetne hrane.

Za ostvarivanje takve produkcije i za realizaciju navedenih pravaca istraživanja, neophodni su visokostručni kadrovi koje zbog specifičnosti crnogorske poljoprivrede treba školovati na našem Univerzitetu, otvaranjem studija poljoprivrede, za koje postoje kadrovski, dijelom i materijalni uslovi, a i stvarne potrebe.